

# แหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน

โดย นายมานพ พลอยระย้า  
นายช่างสำรวจอาวุโส

## วัตถุประสงค์

- เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับผู้เรียนเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน
- สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง และสามารถนำไปสื่อสาร และถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่นได้

## สรุปเนื้อหา

คณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบในหลักการให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยกรมพัฒนาที่ดินจัดทำโครงการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน เมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๔๗ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเก็บกักน้ำไว้ใช้ในพื้นที่ บรรเทาปัญหาภัยแล้ง การขาดแคลนน้ำ และเพิ่มรายได้ให้เกษตรกร ซึ่งจะพิจารณาศักยภาพของพื้นที่ในการกักเก็บน้ำ คุณภาพของน้ำ รวมทั้งความพร้อมของเกษตรกรในการกำหนดพื้นที่ขุดสระน้ำในไร่นา ขนาด ๑,๒๖๐ ลูกบาศก์เมตร โดยเกษตรกรมีส่วนร่วมในการออกค่าใช้จ่าย ๒,๕๐๐ บาท/บ่อ

## ๑. ความสำคัญของโครงการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน

- ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการกักเก็บน้ำไว้ใช้ในพื้นที่ทำการเกษตร
- เพื่อบรรเทาผลกระทบจากฝนทิ้งช่วง ปัญหาภัยแล้ง ให้กับเกษตรกร

## ผลลัพธ์ของโครงการ

- เกษตรกรมีแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน เป็นแหล่งต้นทุนน้ำในช่วงฤดูแล้ง หรือฝนทิ้งช่วง
- เกษตรกรสามารถเลี้ยงปลาในแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน และเพาะปลูกไม้ผล และผักสวนครัวบริเวณขอบบ่อ

## ๒. หลักการบันทึกข้อมูลระบบบริหารจัดการข้อมูลแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน

ระบบบริหารจัดการข้อมูลแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน ประกอบด้วยเครื่องมือสำหรับผู้ใช้งาน ๔ กลุ่ม ได้แก่

- เกษตรกรผู้ลงทะเบียนขอแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน หากเกษตรกรได้รับการคัดเลือกจะได้รับการติดต่อจากเจ้าหน้าที่ของกรมพัฒนาที่ดินเพื่อทำสัญญาและดำเนินการขุดแหล่งน้ำต่อไป
- สถานีพัฒนาที่ดินส่งรายชื่อให้แก่สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต เพื่อพิจารณาและรวบรวมข้อมูลส่งต่อไปยังกองแผนงานเพื่อพิจารณาอนุมัติ แล้วดำเนินการติดต่อเกษตรกรเพื่อทำสัญญาเข้าร่วมโครงการ จัดหาผู้รับเหมา และบันทึกข้อมูลความก้าวหน้าของการดำเนินงานจนกว่าจะแล้วเสร็จ
- สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต ทำหน้าที่ดูแลภาพรวม ตรวจสอบรายชื่อเกษตรกรที่ได้รับการคัดเลือก โดยสถานีพัฒนาที่ดินในพื้นที่และรวบรวมส่งให้กองแผนงานเพื่อรับการอนุมัติต่อไป

๔. กองแผนงาน ทำหน้าที่ดูแลภาพรวม จัดสรรงบประมาณและกำหนดเป้าหมายแหล่งน้ำของแต่ละหน่วยงาน ดำเนินการอนุมัติรายชื่อเกษตรกรผู้ได้รับการคัดเลือกเข้าร่วมโครงการ และสรุปข้อมูลผลการดำเนินการ

ขั้นตอนการดำเนินงานของโครงการ มี ๗ ขั้นตอน ดังนี้

๑. กองแผนงานกำหนดเป้าหมายจำนวนแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทานประจำปีงบประมาณ
๒. เกษตรกรลงทะเบียนขอแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน
๓. สถานีพัฒนาที่ดินคัดเลือกเกษตรกรที่มีคุณสมบัติเหมาะสม
๔. สำนักงานพัฒนาที่ดินเขตรวบรวมและตรวจสอบรายชื่อเกษตรกร แล้วส่งต่อข้อมูลให้แก่กองแผนงานเพื่ออนุมัติต่อไป
๕. กองแผนงานตรวจสอบและอนุมัติรายชื่อเกษตรกร
๖. สถานีพัฒนาที่ดินจัดหาผู้รับเหมาเพื่อทำสัญญาขุดแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทานให้แก่เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ
๗. สถานีพัฒนาที่ดินบันทึกความก้าวหน้าในการดำเนินโครงการจนแล้วเสร็จ



รูปที่ ๑ ขั้นตอนการดำเนินงานของโครงการแหล่งน้ำในไร่นา

ที่มา : <http://laddetraining.ladd.go.th> หลักสูตรแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน

### ๓. การคัดเลือกพื้นที่ และรูปแบบการก่อสร้าง

#### การคัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย

๑. พื้นที่ที่จะดำเนินการก่อสร้างแหล่งน้ำในไร่นา ขนาด ๑,๒๖๐ ลูกบาศก์เมตร ต้องเป็นพื้นที่ทำการเกษตรและมีเอกสารสิทธิที่ดินที่หน่วยงานรัฐเป็นผู้ออกให้ ได้แก่ โฉนดที่ดิน หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.๓ น.ส.๓ ก. น.ส.๓ ข.) แบบแจ้งการครอบครองที่ดิน (ส.ค.๑) หนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ (น.ค.๓ กสน.๕) หนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน (ส.ป.ก. ๔-๐๑ ส.ป.ก. ๔-๑๔ ส.ป.ก. ๔-๑๘) ใบจอง (น.ส.๒ น.ส.๒ ก.) พื้นที่ คทช. และพื้นที่โครงการพระราชดำริที่มีการจัดสรรที่ดินทำกินให้เกษตรกร รวมทั้งเอกสารใบรับรองให้ใช้ประโยชน์ที่ดินที่ออกจากรมป่าไม้และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

๒. เป็นพื้นที่ที่อยู่นอกเขตชลประทาน ขาดแคลนระบบที่จะจัดส่งน้ำไปถึงได้ตลอดปี และประสบปัญหาขาดแคลนน้ำเป็นประจำ หรือแล้งซ้ำซาก

๓. พื้นที่ที่จะดำเนินการก่อสร้างแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทานตามเงื่อนไขของโครงการต้องเป็นพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพในการเก็บกักน้ำ โดยพิจารณาจากคุณสมบัติของดิน ตามระดับความเหมาะสมของดิน ได้แก่ ความชื้นน้ำของดิน (Permeability) ปริมาณหินพื้นผิวที่ไหลอยู่บนดิน ความลาดชันของพื้นที่ไม่ควรเกิน ๑๕% และเป็นดินที่มีการระบายน้ำค่อนข้างเร็ว และเร็วมาก หลีกเลี้ยงพื้นที่ที่เป็นดินทรายจัด พื้นที่เกลือขึ้นเป็นดินเค็ม พื้นที่ซึ่งมีก้อนหินขนาดใหญ่ ซึ่งหากก่อสร้างไปจะทำให้ไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ได้นานคุณภาพน้ำไม่ดี

๔. ในกรณีขุดสระน้ำความลึกไม่เกิน ๓ เมตร ควรมีพื้นที่ดำเนินการจากปากสระน้ำข้างละ ๒ เมตร เช่น ก่อสร้างสระน้ำขนาด กว้าง ๒๕ เมตร ยาว ๒๘ เมตร ควรมีพื้นที่ดำเนินการที่มีขนาดไม่น้อยกว่า กว้าง ๒๙ เมตร ยาว ๓๒ เมตร ส่วนในกรณีที่ขุดสระน้ำลึกเกิน ๓ เมตร ต้องมีระยะเว้นไม่น้อยกว่าที่กำหนดตามกฎหมายว่าด้วยการขุดดินและถมดิน

### รูปแบบการก่อสร้าง

งานดินขุด คือ การขุดดินให้ได้ขนาดความกว้าง ความยาว ความลึก และลาดด้านข้าง ตามที่กำหนดในแบบมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นที่เก็บกักน้ำ โดยมีข้อกำหนด ดังนี้

๑. ลาดด้านข้าง การขุดดินจะต้องมีความมั่นคงไม่เกิดการเลื่อนไถลของลาดตลิ่ง การขุดดินความลึกไม่เกิน ๓ เมตร สามารถใช้ลาดด้านข้าง ๑ : ๑ , ๑ : ๑.๕ และ ๑ : ๒ การกำหนดความลาดด้านข้างของดินขึ้นอยู่กับชนิดของดินที่จะขุด โดยมีข้อกำหนดว่าดินเหนียวปนทรายควรมีลาดด้านข้าง ๑ : ๒

๒. ความลึกการขุดดิน หากลึกเกิน ๓.๐๐ เมตร ต้องปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการขุดดินและถมดิน

๓. การขุดดินใกล้แนวเขตที่ดินของผู้อื่น จะต้องมีระยะของขอบสระน้ำห่างจากแนวเขตที่ดินผู้อื่นไม่น้อยกว่าสองเท่าของความลึกสระน้ำ และนำดินที่ขุดมาถมเป็นคันล้อมรอบสระน้ำหรือปรับพื้นที่ภายในแปลงให้เรียบร้อย

๔. ในการขุดดิน ถ้าพบโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ซากดึกดำบรรพ์ หรือแร่ ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจหรือทางการศึกษาในด้านธรณีวิทยา ให้ผู้ขุดดินปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการขุดดินและถมดิน

## ๔. กระบวนการดำเนินงานโครงการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน

### การรับสมัครเกษตรกร

๑. ประชาสัมพันธ์ข้อมูลการรับสมัครเกษตรกรเข้าร่วมโครงการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทานผ่านสื่อต่าง ๆ ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ เว็บไซต์ของกรมพัฒนาที่ดิน [www.ddd.go.th](http://www.ddd.go.th)

๒. ประสานงานกับหน่วยงานหรือบุคคลในพื้นที่ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล หมอдинอาสา และผู้นำท้องถิ่น ชี้แจงทำความเข้าใจให้ความรู้กับเกษตรกร

๓. สสำรวจความต้องการของเกษตรกร

๔. เกษตรกรที่สนใจ กรอกรายละเอียดความต้องการลงในใบสมัครตามแบบฟอร์มความต้องการแหล่งน้ำในไร่นาให้แก่เจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาที่ดิน หรือยื่นคำร้องขอรับบริการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทานที่เว็บไซต์ของกรมพัฒนาที่ดิน [www.ddd.go.th](http://www.ddd.go.th) ภายใต้ลิงค์ [https://www.ddd.go.th/WEB\\_Water/](https://www.ddd.go.th/WEB_Water/)

๕. เจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาที่ดิน จัดเก็บรวบรวมข้อมูลเรียงลำดับความต้องการเป็นข้อมูลรวบรวมเก็บไว้

### การตรวจสอบพื้นที่

๑. พื้นที่ทำการเกษตรต้องมีเอกสารสิทธิที่ดิน และอยู่นอกเขตชลประทาน
๒. มีประสิทธิภาพในการกักเก็บน้ำ มีความเหมาะสมของดินในการขุดสระน้ำ
๓. กรณีขุดสระน้ำความลึกไม่เกิน ๓ เมตร ควรมีพื้นที่ดำเนินการจากปากสระน้ำข้างละ ๒ เมตร
๔. กรณีที่ขุดสระน้ำลึกเกิน ๓ เมตร ต้องมีระยะเว้นไม่น้อยกว่าที่กำหนดตามกฎหมายว่าด้วยการขุดดินและถมดิน

### การควบคุมงานการขุดสระน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน

๑. ผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดิน แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจการจ้าง/คณะกรรมการตรวจรับพัสดุ และมอบหมายผู้ควบคุมงาน/ผู้ช่วยควบคุมงาน ตามหนังสือคณะกรรมการวินิจฉัยปัญหาการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ กรณีสัญชีกลาง ที่ กค (กวจ) ๐๔๐๕.๒/๐๑๘๙๐๙ ลงวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๖๑

๒. ผู้ควบคุมงาน คือ เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินที่รับผิดชอบพื้นที่นั้น ๆ เป็นผู้ตรวจสอบ ควบคุมตำแหน่งการขุด ขนาดของสระน้ำตามกำหนด และตามรูปแบบที่กำหนด

\*\*\*สระน้ำที่มีความลึก > ๓ เมตร การควบคุมงานต้องเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการขุดดินและถมดิน

๓. กรณีที่การก่อสร้างต่อพื้นที่มีจำนวนมากเกินกว่าที่เจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาที่ดินที่รับผิดชอบพื้นที่นั้น จะสามารถเข้ามาควบคุม ตรวจสอบการทำงานของผู้รับจ้างได้ทั้งหมด ให้เจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาที่ดินขอความร่วมมือจากหมอดินอาสาและเกษตรกรเจ้าของสระน้ำเป็นผู้ช่วยควบคุมงาน ดูแลการทำงานของผู้รับจ้าง ให้เป็นไปตามขนาดและรูปแบบที่กำหนด การมอบหมายหมอดินอาสาให้เป็นผู้ควบคุม กำกับดูแลการดำเนินงานของผู้รับจ้างต้องมีหนังสือมอบหมายจากผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดินประจำจังหวัดนั้น ๆ ควบคุมระยะเวลาดำเนินการให้เป็นไปตามสัญญาการจ้าง และจัดบันทึกสภาพการปฏิบัติงานของผู้รับจ้างและเหตุการณ์แวดล้อมเป็นรายวันพร้อมผลการปฏิบัติงาน หากพบปัญหาจากการควบคุมงาน ให้รายงานต่อคณะกรรมการตรวจการจ้าง

๔. เมื่อการขุดสระน้ำเสร็จสิ้นให้ส่งใบมอบงานจากผู้รับจ้างที่ผู้ควบคุมงาน ลงนามในเอกสารส่งให้คณะกรรมการตรวจการจ้าง/คณะกรรมการตรวจรับพัสดุ

### การติดตามผลการขุดสระน้ำ

๑. ตรวจสอบการปฏิบัติงาน
๒. ออกตรวจงาน (คณะกรรมการฯ หรือกรรมการที่ได้รับมอบหมาย)
๓. ตรวจผลงาน
๔. ทำใบรับรองผลการปฏิบัติงาน
๕. รายงานให้หัวหน้าส่วนราชการทราบ และสั่งการ
๖. การใช้ประโยชน์แหล่งน้ำและบูรณาการ บูรณาการพัฒนาอาชีพให้แก่เกษตรกรร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

## การนำองค์ความรู้ไปปรับใช้ในการปฏิบัติงาน

สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกรที่มีพื้นที่อยู่นอกเขตชลประทานให้มีแหล่งน้ำในไร่นาเป็นที่กักเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์เพื่อทำการเกษตร และสามารถนำข้อมูลแหล่งน้ำในไร่นามาใส่ไว้ในแผนที่สำมะโนที่ดินเพื่อการพัฒนาที่ดิน เพื่อวิเคราะห์วางแผนการใช้น้ำแบบบูรณาการและยั่งยืน

## ประโยชน์ที่ได้รับ

- ต่อตนเอง ผู้เรียนได้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน
- ต่อองค์กร นำความรู้ที่ได้ไปประชาสัมพันธ์โครงการให้เกษตรกรทราบในการลงพื้นที่ปฏิบัติงานทุกครั้ง
- ต่อสาธารณะ นำความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่นได้

## แหล่งที่มา

**หลักสูตร :** แหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน

<b>บรรยายโดย :</b> ดร.ธนากร นาเฉียงใต้	ผู้อำนวยการสำนักวิศวกรรมเพื่อการพัฒนาที่ดิน
นางสุกัญญา ทวีกิจ	ผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดินขอนแก่น สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต ๕
นางสาวเสาวนีย์ ประจันศรี	ผู้เชี่ยวชาญด้านวางระบบการพัฒนาที่ดิน สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต ๓
นายศรวิทย์ วรรณะสาร	ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาโครงสร้างพื้นที่ ๔ สำนักวิศวกรรมเพื่อการพัฒนาที่ดิน
นายวิศิษฐ์ งามสม	ผู้อำนวยการกลุ่มแผนงาน กองแผนงาน
นายสหรัฐ เชาวีไธ	นักวิชาการคอมพิวเตอร์ปฏิบัติการ กลุ่มฐานข้อมูลสารสนเทศ ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

**สถาบัน/หน่วยงาน/ระบบ :** กรมพัฒนาที่ดิน

**รูปแบบหลักสูตร :** LDD e-Training

**ช่วงเวลาการฝึกอบรม :** มิถุนายน ๒๕๖๗